

III.

Štirje dokumenti, — štirje svetovi. In vendar je pazljivi bralec brez nadaljnjega opazil sorodnost osnovnih idej. Občudujemo bistrovidnost Romaina Rollanda, ki je v žalostni in brezbarvni dobi fin de sièclea razločil na obzorju obrise bodočnosti. Vse bistrejši je seveda pogled njegovega naslednika in našega sodobnika, Jeana-Richarda Blocha, na polpreteklo dobo, ki je tako važna za presojo razvoja teatra v sodobnosti in bodočnosti. Če je Romain Rolland navdušen pobornik ljudstva, ohranja Bloch hladno objektivnost, ki pa kaže prav v isto smer kot Rolland, dasi po svoje. In kot v okrepilo se je dvignil na severu v domovini naturalizma nov človek, ki se je prav tako uprl največji dobi teatra v zadnjih desetletjih, in spoznal prav tako kot Rolland ali Bloch, da je bodočnost teatra v univerzalnosti, v širini antike ali srednjega veka, to je v novi kolektivni družbi.

Temu nasproti pa se pojavlja kot živo dejstvo laična igra nemške mladine. Ona je realizacija vsega, kar je bilo v antiki in srednjem veku, kar so razmišljali Rousseau in Diderot, Grétry in Michelet, za kar se je vnemal Romain Rolland, do česar se je osamljen dokopal Stein Bugge, kar zastopa Jean-Richard Bloch. In teater bo našel v laični igri vse elemente, da iz njih nastane nova velika doba teatra, ki nam ga še skriva bodočnost.

Do te bodočnosti pa moramo za časa iskati odnosa. Tudi našemu teatru; zlasti tako imenovanemu ljudskemu teatru pa velja: »Pustite mrtvim, naj svoje mrličje pokopljejo...« Okrog sebe se ozrimo in oči v bodočnost uprimo. Staro se potaplja, novo prihaja!

NEZNANKA

ODLOMEK IZ DELA »IVAN BROD« — RUDOLF KRESAL

Zvečerilo se je.

Ivan Brod se je vzdramil iz svojih sanj. Pogledal je okrog sebe in se začudil.

Celo uro je stal nepremično v središču mesta in premišljeval. Slep in gluh je bil za vse, kar se je bilo dogajalo okrog njega. In zdaj, ko se je prebudil iz svojih spominov, se mu je zazdelo, da je že pozna noč. Vendar ulice so bile polne ljudi in voz in trušč je bil velik.

Počasi mu je prešla zadnja senca mladostnih spominov.

Ura je bila šest.

Štel je udarce, in ko je odštel šestega, se je razveselil. Vesel je bil, da je odbila šele šesta ura.

Bil je večer.

Od vzhoda je prihajala noč.

Na zapadu je ugašal zadnji rahli odsev dneva.

Ivan Brod se je prestopil.

»Kam zdaj?« je pomislil.

Le za trenutek je pomislil. Potem mu je skrb zaradi noči odbežala kakor lahna senca. Z mirnim, počasnim korakom je krenil proti trnovski cerkvi. Ustnice so mu trepetale v nasmehu.

»Nikamor. Prav nikamor!« je šepetal samemu sebi. »Morda me najde sreča in vstanem zjutraj svež in spočit iz mehke postelje. — Ali pa zlezem v kak senik kje zunaj mesta. Večer je še dolg. In noč ni tako blizu.«

Tako je nekaj časa premišljeval in si odganjal moreče misli.

Pot ga je vodila iz mesta. Vodila ga je v noč, da bi se v njej izgubil, jo kje prespal, se skrivil vsemu svetu.

Ali misel, da ga morda najde sreča, mu ni dala miru. Napravil je še nekaj korakov. Postal je.

Nad mestom je trepetal meglen svit. Čulo se je lahno šumenje, zdaj pa zdaj od blizu zamolkel ropot.

Ivana Broda je vabil večerni šum, vabil ga je ropot, vabil ga je v mesto megleni svit. Tam je bilo življenje, pred njim je bila tema. Nekaj časa je gledal zdaj temo, kamor je bil namenjen, zdaj proti mestu, v megleni svit nad njim, ki je trepetal, se dvigal in padal. In v Ivanu Brodu je zakipelo.

Vrnil se je v mesto.

Hodil je po najbolj živahnih ulicah. Ljudje so se na obcestnih hodnikih zadevali drug ob drugega. Prihajali so iz služb.

Ivan Brod je nekaj časa užival v tem mrgolenju in se izgubljal v njem. Po dolgih mesecih je dihal prosti zrak, gledal živo večerno vrvenje, in spomin na bolezen in bolnico mu je bil vse manj oster. Postaval je pred izložbami, na vogalih ali pa je stopil na rob pločnika in strmel v cesto in v luči, v same luči.

Kmalu pa se je trušča, ljudi in luči naveličal. Videl je, da vse to ni bilo zanj, da mu je bilo vse tuje. Začutil je, da sebe vse bolj izgublja in da postaja zmeden. Obšla ga je mrka tesnoba. Trgovci so neprenehoma zapirali trgovine in rezko hreščeči kovinski zvok pločevinastih zapor mu je trgal večer. Stresel ga je hlad. Obšlo ga je sovraštvo do vsega, kar je bilo okrog njega. Vse ga je odbijalo. In bilo mu je žal, da se je vrnil, da se ni potopil v noč in samoto.

Ali tisti megleni svit nad mestom in neprenehoma valoveči šum sta ga premotila.

Zagledal se je v prazno. Zatem pa se je odločno prestopil in brezciljno hitel dalje. »Kamorkoli, le dalje, stran odtod, kjer ni ničesar, le šum in luči in ljudje, ki hite in vedo kam,« mu je govoril njegov glas.

Nekaj časa je dušil v sebi obup. Ni vedel ne kam ne kod. Le begal je iz ulice v ulico. Mesto pa ga ni hotelo iztrgati iz svojega nemirnega večera, iz svojega hladnega srca. Ivan Brod je kljub uporu, kljub sovraštvu, ki ga je

čutil do praznega uličnega življenja, užival in živel v njem. In ves njegov beg iz hrupa, od ljudi in od luči je bil le neprestan povratek v eno in isto: v razgibanost, v izgubljenje samega sebe.

Večerni hlad ga je vse bolj mrazil. Obhajala ga je trudnost. Roki je vtaknil v žep suknjiča in nekaj časa hodil zamišljeno dalje. Potem pa je, kakor bi se bil nenadoma spomnil, v žepu otipal bankovec, ki mu ga je dala usmiljenka ob slovesu. Ob tem spominu so mu oči veselo zasijale. Ves se je trenutno potopil v drug, radosten in jasen svet. Stopil je, kakor bi bil pred seboj imel določen cilj, preko široke ceste. In potem je šel pogumno in s trdim korakom naprej, kakor bi bil na vsem milem božjem svetu sam.

V roki je tiščal bankovec in se smehljaj. Spomnil se je, da je nekoč ob tej večerni uri običajno večerjal. Nenadoma se mu je tudi zazdelo, da je prav hudo mraz in se je stresel po vsem telesu. Vendar dobra volja ga ni minila, čeprav je spoznal, da se je stresel prehudo, malo bolj nego je bilo potrebno. V tej svoji prešernosti je skoraj užival. Temu majhnemu čudežu, ki ga je bankovec delal ž njim, se je moral smejati. In najsi je skušal misliti karkoli, želje po dobri, mehki postelji in imenitni večerji ni mogel prepoditi. Pričel se je ustavljati pred gostilnami, mislil je na javno kuhinjo, na ta in oni kraj, kjer je že kdaj večerjal ali kosil, odločiti pa se ni mogel nikamor.

Bankovec je bil velik. Zelo velik.

Škoda ga je bilo izmenjati.

Potem pa je stopil v mlekarno.

V mlekarni je bilo polno gostov. Pri majhnih mizah so sedeli sajasti vajenci in pomočniki, bradati možje, slabo oblečene ženske in dekleta, o katerih je bilo težko reči, kaj so. Bila so bleda, lica so imela vpadla, oči globoko vdrte in pod njimi so se vili temni kolobarji. Razen globokih moških glasov, ki so se le poredkoma oglašali, je bilo čuti samo njihov živi, nekam čudno trdi smeh.

Ivan Brod je ostro pogledal vsakega gosta posebej, vendar tako, da si o njem ni mogel nihče misliti česa slabega. Videl je, da so bila nekatera dekleta lepo, skoraj razkošno oblečena. Da so ustnice imela pobarvane živordeče in obraze tu pa tam pobeljene. Strežajka se je okoli njih neprenehoma sukala, in beseda *gospodičnaja* kar ni hotela mirovati.

Ivan Brod je sedel čisto v kot. Ko se je razgledal po prostoru, je videl, kako je neko lepo dekle vrglo na mizo velik bankovec. Strežajka je pokimala in denar z nasmehom spravila. Ivana Broda je obšel neprijeten občutek. Bankovec je bil prav tak kakor njegov. »Sto dinarjev,« je premišljeval. Pogled na denar ga je zmedel. Denar mu je neprenehoma vzbujal občutke, ki so ga navdajali s praznino in obupom. Skušal je skriti svoj obraz, da bi ga nihče ne opazil. Najrajši bi se bil skrtil ves, da bi kdo ne opazil njegovega beraštva, strlosti in nemoči. In prav pri tistem lepem dekletu se mu je pogled moral ustaviti v trenutku, ko je plačevalo! To ga je motilo. In bal se je, da je dekle opazilo njegov zmedeni in nehote vprašujoči pogled.

Zastrmel se je v neznanko.

In videl je nenavadno lepoto.

Neznanka pa je živela pri svoji mizi, kakor bi bila v prostoru popolnoma sama. Ni gledala ljudi in ni opazila ničesar.

Na sebi je imela lepo, svetlozeleno svileni obleko in žametast klobuk iste barve. Njen obraz je bil bel in oči je imela, kakor bi bila globoko v votlinah skrita dva krasna lesketajoča se kamna.

»Kako vdrte oči ima in kako temne kolobarje pod njimi,« je Ivan Brod pomislil.

Neprenehoma je strmel vanjo.

Že je hotel pogledati stran od nje, da bi se premotil s čim drugim, a neznanka je zdajci, kakor bi bila skrivaj opazovala tudi ona njega, napravila čudovito lep zgib z roko, in Ivan Brod se je iznova zamaknil vanjo.

Bila je sama pri mizi. Pred njo je stala prazna skodelica. Strežajka jo je odnesla in prinesla kozarec vode. Neznanka se je zahvalila. Ivan Brod pa je videl nasmeh, da ga je stresel mraz. V medli rumenkasti svetlobi sta zablesteli dve krasni vrsti belih zob. Bil je solnčen trenutek, ki je ugasnil kakor blisk. Obraz se ji je mahoma zresnil. Roke je naslonila na mizo in si zamišljeno podprla glavo ob dlani.

Tačas je strežajka prišla k Ivanu Brodu in ga vprašala, kaj želi. Zdelo se je, kakor da je ni bil razumel. Pogled mu je neprenehoma uhajal k neznanki. Strežajka je to opazila. Ustnice so se ji zvile v dobrovoljen nasmeh. A vendar je vprašanje ponovila skoraj osorno.

Ivan Brod se je zdrznil. Zavedel se je in naročil kozarec mleka.

Neznanke ni več spustil z vida. Mleko in kruh je pojedel z vso olikanostjo, ki jo zmore človek v podobnih trenutkih. Videl je, da je postajala vse bolj zamišljena. Oči so ji sijale čudno otožno. In okrog rdečih, ostro rezanih ustnic so se ji vile bolesterne črte.

Ko je povečerjal, nekaj časa ni vedel, ali naj bi šel, ali naj bi še malo posedel. Pogledal je okrog sebe in videl, da so nekateri mirno kramljali ob vodi, drugi pa so brali dnevnik. Ozrl se je na steno, a na steni ni bilo več nobenega dnevnika. Nekako v zadregi se je z očmi zatekel k strežajki. Nerad bi bil videl, da bi opazila neznanka, česa je iskal. Mislil je samo nanjo. In vsak pogled, vsak njegov zgib je bil premišljen zaradi nje. Strežajka pa, ko je opazila njegov iščoči pogled, je stopila k neznanki, vzela z njene mize dnevnik in ga prinesla njemu.

Neznanka je dvignila glavo.

In tedaj se je nekaj zgodilo, kar je Ivana Broda potrlo, ga zadelo v dno duše in mu za nekaj trenutkov razblinilo ves večer.

Njune oči so se srečale.

Neznankine so se v trenutku ostro zabliskale. Ustnice so se ji zaokrožile v strahotno prezirljiv nasmeh. Vse njeno telo se je usločilo, prsi so se ji vzbočile. In njene oči, tiste svetle, globoko vdrte oči, ki so jih venčali modrotemni venci, so se nekaj časa nepremično vpijale v Brodove.

Pred Ivanom Brodom je zaplesal meglen vrtinec.

Nato pa se je vse na njej nenadoma izpremenilo. Vse se je omililo. Prezirljivi nasmeh je izginil. Ostra bliskavica v očeh je ugasnila. Telo se ji je zravvalo in zadobilo mehke, voljne oblike. Vse se je izpreminjalo od sekunde do sekunde. Telo se ji je prelivalo iz harmonije napadajoče žene v ubrano soglasje vabečega in milega deklišstva. Ivan Brod je bledel. Srce mu je v tesnobnem strahu utripalo vse močnejše. In z obraza mu je zasijala lahna užaljenost in močna, komaj porojena ljubezen. Zdelo se je, kakor bi se bila spoznala, strnila svoji duši v eno. Njej so se ustnice umirile in se potem razgibale v rahel, lep nasmeh. Oči so se ji zjasnile. In Ivan Brod je imel občutek, kakor bi gledalo vanj dvoje svetlih zvezd iz visoke sinjine. Njeno vitko telo, ki je bilo še pravkar usločeno kačje, se je zdaj lahno zvijalo. Vsa njena prikazen je rasla v en sam klic. Ivan Brod je vztrepetaval. Okrog telesa se ji je svetlozelena svila ovijala vse bolj tesno. Ivanu Brodu je pohajala sapa. Gledala sta se kakor ukleta v zamaknjenost. Ivan Brod brezumno. Ona — vabeče — in — premišljeno.

Vse je trajalo le nekaj bežnih trenutkov. Potem je v Ivanu Brodu zakipela kri. Rdečica mu je oblila obraz. Kakor osramočen, je premagan od njenega pogleda pobesil glavo.

Premaganosti pa ni hotel pokazati.

Komaj je pobesil glavo, se mu je vzbudil moški ponos.

Ali je čakala?

Premišljeno je pogledal spet k njej in se vanjo vprašujoče zastrmel. En trenutek sta mirno zrla drug v drugega. Vsak je izdal svoje pričakovanje, v katerem ni nihče vedel, kaj naj pride. Potem pa je ona nagnila glavo, ga svetlo pogledala izpod obrvi in se, kakor nehote, doteknila stola, ki je bil prazen.

Ivanu Brodu je razganjalo prsi.

Ona se mu je skoraj neprenehoma smehljala.

Ali ni mu ušlo, kako je njen nasmeh postajal bolesten.

Skušal se je zbrati.

Njene roke, ki se je dotikala praznega stola, kakor da ni videl.

Dvom in strah sta ga priklenila k njegovi mizi.

S trepetajočimi rokami je pred seboj razgrnil dnevnik, vendar tako, da je imel k njej svoboden pogled.

Pričel je brati.

Ali vse, kar je bral, je bral napačno. Črke so mu pred očmi plesale, se predstavljale zdaj sem zdaj tja, da je dobil čudne stavke z nerazumljivo vsebino, ali pa duhovitosti, da se je nehote moral smejati. Ko je videl, da mu branje ne gre, je zbral vso svojo moč in trmasto buljil v drobni tisk.

Medtem je ona potegnila k sebi ročno torbico, jo tiho odprla in vzela iz nje zrcalce, pudrnico in barvilo za ustnice. Vzela je najprej zrcalce. In morda je hotel samo slučaj, da se je luč od zrcalca odbila prav v Brodove oči. Nehote je pogledal iznad lista, s težavo, kakor da mu je tilnik tiščalo nekaj navzdol. A bil se je že toliko pomiril, da je mirno umaknil pogled in pričel razmišljati.

Vendar tega topega, mirnega razmišljanja ga je bilo nenadoma sram. Ni se upal pogledati kvišku. In z vsako mislijo o njej je mislil, da jo obsoja. Čez nekaj časa je videl njo pred seboj samo še v neskončno lepih sanjah prvih trenutkov srečanja.

Padal je iz nemira v nemir. A mir, ki si ga je zdaj pa zdaj poskušal ustvariti, je bil le prevara, le dozdevnost.

Stresel bi bil z glavo kakor podivjan konj in stekel slep in gluhi v daljno meglo, da bi se maščeval nad samim seboj, nad svojo nemočjo.

Ko je pogledal spet kvišku, se je zmedel.

Gledal je, kako si je s svojimi drobnimi prsti popravljala lase, si ravnala svetloplave, tu pa tam lesketajoče se kodre, ki so ji padali izpod klobuka na čelo in senci. Gledal je, kako si je obraz lahko naprašila in si z živordečo barvo pobarvala ustnice, da so se ostro odbile od bisernobelega polti. Okrog oči se ji je stemnilo in v zenicah ji je zagorel težek, omamen žar. V prostoru je zavonjalo po jasmínu.

Zdaj pa zdaj se ji je v očeh zabliskalo. Kakor tiho strelo je Ivan Brod srečaval njen pogled. Ali brž, ko je opazila, da jo on gleda, je umaknila oči.

V Ivanu Brodu je vrela kri od tisočerihih čuvstev in pridušenega ognja.

Vstal bi bil, stopil k njej, nemo obstal pred njo ali tiho pokleknil k njenim nogam, jo objel, s poljubi skrnil svoj obraz v mehko svilo in jo prosil, prosil, naj preneha z igro, z ubijajočo igro, ki ubija dušo in srce.

Ali v njem ni bilo iskric upanja, ničesar, kar bi ga utegnilo dvigniti le za trenutek iz večne omotičnosti, da bi z vriskom stopil v šumni tok življenja, da bi pokazal vso svojo moč, da bi svojemu duhu dal svobode, sprostil srce neprestane tesnobe, zavpil svojo najlepšo misel vsem in vsakemu posamezniku, da bi utonil, utonil le enkrat v pozabi vsega in bil srečen in ljubljen eno samo bežno sekundo — —

Tako pa je njegov duh razglabljal o vsaki bilki, ki jo je srečal kraj poti, mislil o vsaki minuti, se poglabljal v vsako človekovo besedo, v gib, v vsako dejanje do brezumja, premišljal o preteklih dneh, o svoji preteklosti in preteklosti tujih življenj — in neprenehoma gledal v bližino in daljno prihodnost.

Obsojen je bil v nemir.

In zdaj vstaja krasna neznanka.

Neslišno se je dvignila.

Ivan Brod je oslepljen od njene lepote, omamljen od njenega pogleda. Vsa njena lepota, vse njeno početje velja njemu. Samo njemu.

In ve, da so njene oči lutkaste, narejene, da je njen nasmeh narejen. Ve, da je vse, kar izraža, bilo že Bog vedi kdaj v njenem življenju narejeno.

Kako in zakaj?

Kako in zakaj?

Ivana Broda gloje misel.

Vidi, da je njen nasmeh zdaj pa zdaj bolešno prezirljiv.

Vidi, da je vsak njen zgib igra.

In ve, da je vse le čudovito tajena bolečina, ki daje slutiti njeno pravo podobo.

Ivan Brod vidi, da jo vse to igranje boli, a si drugače ne more pomagati, in morda tudi noče popustiti sebi, svojemu življenju. —

V Ivana Broda se preлива vsa njena duša, vsa razdvojenost med njenim zunanjim in notranjim življenjem. Pred njim raste njena skrivana bol kakor velika podoba, ki je oko nikoli ne more naenkrat obseči. Čuti njenega duha, — kakor bi ga slišal, mu je, kakor bi nekje brnel motor, otožno pel osamljen ptič, vijola pela žalostinko svetu, in v vsem čuti svoj čudoviti mladeniški privid, del tistega velikega življenja, o katerem sanja izza svojih detinskih dni.

A to življenje je uklenjeno v njegovo srce, je v nedosežnih daljavah.

V vse ude mu uhaja slabost.

Nad izgubljenimi, le napol uresničenimi sanjami raste v njem bolečina od minute do minute.

Ni razočaranje, ki ga davi, ni izgubljena vera, on sam je živa bolest.

Ivan Brod gleda neznanko.

Ona se mu prijazno smehlja.

Dve vrsti krasnih zob se zdaj pa zdaj zaleskeče kakor srebro na škrlatnem polju.

A ta nasmeh je kamnit.

Tako se človeku smeje kamenje, kadar buta vanj blazen od bolečine.

In Ivan Brod gleda.

Gleda.

Lepa neznanka stoji nepremično in strmi v prazno luč.

Zgenila se je.

Njena hoja je lahka in tiha.

Kakor svetlozelena megla gre mimo praznih, belopogrnjenih miz.

Nikogar ni v mlekarni.

Le tam v kotu sedi še Ivan Brod.

In strežajka bere v drugem kotu dnevnik.

Morda strežajka ni brala.

Zdajci se je oglasila:

»Gospodična, ali ne boste oblekli plašča!«

Neznanka se je v trenutku obrnila. Čudno, morda vprašujoče, je z živim pogledom ošinila Ivana Broda in skoro zašepetala:

»Ah da, pozabila sem!«

Ivanu Brodu se je zazdelo, kakor da je od nekje daleč, daleč prišel k njemu nikoli sluten glas in mu s svojim šepetajočim zvokom pretresel vso notranjost.

Izpregovorila je.

In v svoji razburjenosti in onemoglosti je skoro hripavo zavpil:

»Pl a č a t !«

Neznanka se je ozrla. Z ustnic ji je izginil zadnji odsev nasmeha. Oči so se ji motno zalesketale. Bila je premagana. Njen obraz je zdaj govoril o tisti skrivnosti, ki jo je Ivan Brod ob prvem pogledu zaslutil v njej, in ki jo je nekaj trenutkov pozneje združil z njeno zunanjo lepoto in zaprl vse vase:

„Čudovito svetinjo mladosti, večno lepi privid telesa in duše, ki je in ki ni.“

Strežajka mu je odvrnila: »Tako j !«

S stenske kljuke je snela črn žametast plašč. Pridržala ga je neznanki. Potem je stopila k Ivanu Brodu, ki je nestrpno mečkal stotak.

Neznanka je počasi šla mimo miz. Na obrazu se ji je zrcalila majhna zadrega. In kakor bi se bila v enem trenutku spomnila nečesa hudega ali velikega, je obstala, se oprijela stola in se globoko zamislila.

Bilo ji je slabo.

Ivan Brod je plačeval.

Strežajka mu je izmenjala stotak. Ne da bi bil preštel drobiž, je denar vtaknil v žep in vstal, vzela klobuk, se ogrnil s plaščem, nerodno prestavil stol in stopil od mize.

Tedaj se je tudi neznanka premaknila, ko da bi jo bil kdo prebudil iz sanj. Pred Ivanom je tiho zašumela svila. Šel je naravnost k vratom in skušal prepoditi vsako misel — o njej. Zdaj je konec! je mislil.

A neznanka se je trudno smehljala.

„Ta večna igra njenega obraza in telesa!“ je pomislil.

Pa te misli mu je bilo takoj žal. — Zdaj, ko je bila čisto blizu njega, ko sta se skoro dotikala, jo je pozorno pogledal v obraz. In videl je samo nesrečo in trpljenje, nad vsem tem pa čudežno lepoto, ki je bila manj resnična nego sanjska, ki jo je obsenčevala igra.

In vsa njena bogata obleka je bila zgolj prevara.

V tem trenutku je začutil, da ga nekaj z vso silo privlači k njej. Zraven pa je mislil:

„Kaj je treba njej svile in žameta, zlatih uhanov in prstanov z velikimi rdečimi in sinjimi kamni!“

Zlatih uhanov in prstanov z velikimi rdečimi in sinjimi kamni.

Kakor blisk ga je prešinil meglen spomin na blesk njenih fenkih belih prstov in lesket izpod kodrov.

Kakor da ga je poprej prevzelo vse nekaj drugega nego zunanost, nego temni soj rubinov in motni lesk sinjih kamnov, se jih je zdaj spomnil, in bili so mu odvrtni.

Videl je samo njene bele drobne roke in angelski obraz.

Vse drugo je bilo mrtvo.

Gledal je dušo in jo strnjeval v soglasje vidnega sveta.

Ob naglici teh misli, spominov in v rastočih čuvstvih se mu je utrudil duh. Začutil je vrtoglavico. Vendar mišice so se mu takoj spet napele, napravil je korak in prehitel njo, ki je hotela odpreti vrata.

Priklonil se ji je in ji dal prosto pot.

Ona pa, kakor bi bila oklevala iti prva, je s počasnim in negotovim korakom stopila mimo njega.

Ozrla se je vanj.

Njegove ponošene obleke ni videla.

Videla je samo velike, zdaj temne zdaj svetle, široko odprte oči, iz katerih je sijala vsa njegova duša. Videla je njegov blede obraz, ki je spominjal na rezan kamen, v katerega so vklesane močne, a silno mehke in dobre črte.

Tedaj so se njene ustnice lahko razmaknile. Tiho je izpregovorila:

»Sama sem.«

Rekla je brez nasmeha.

Trdo je stisnila ustnice in naglo stopila na ulico.

Ivana Broda je obšla neka sladka, omamna zmedenost. Hkrati pa se mu je skrčilo srce v nepremagljivi boli in bojazni pred nečem.

Vsak trenutek je bil štet.

Vsako premišljevanje, vsaka misel odveč.

Predal se je njej in sebi.

Stopil je za njo v mestno marčno noč.

Od vzhoda je vela hladna sapa. Plinske luči so trepetale. Zdaj pa zdaj so za trenutek pogasile in počasi, nihaje spet zagorevale.

Ivana Broda je zazeblo.

Tudi neznanka se je tesno zavila v plašč.

Pospešila sta korake.

Kmalu pa sta jih spet skrajšala, kakor bi se bila bala prekratke poti.

Čez nekaj časa se njej ni mudilo nikamor več.

Hodila sta iz ulice v ulico. Tiho in počasi, brez besede, kakor bi se bila pravkar domenila o vsem, izpregovorila zadnjo besedo, ki več ni mogla roditi druge.

Vendar njuna obraza sta bila razmišljena. Izraz je bil pričakujoč.

Dolgo tako ni moglo biti.

„Ne more biti!“ sta mislila oba.

Potem je ona pretrgala molk. Tiho, čudovito zveneče, vendar z otožnim glasom je izpregovorila:

»Ali me boste spremili?«

Ivan Brod ji je pogledal v oči in vztrepetal.

Vsaka misel: da gre ž njo, da ona molči, da bo morda zdaj zdaj izpregovorila, mu je vzbujala trepet. Ves napor, da bi resničnost trenutka sprejemal vase mirno in brez neke čudne, nerazumljive bojazni, je bil zaman.

Ob tem njenem vprašanju ga je v prsih zapeklo.

Vesel je bil, tako vesel njenega vprašanja, vesel in obenem žalosten, da je ona prva pretrgala molk. Ali rastoča negotovost ga je tirala v obup: da bodo vsi ti trenutki nenadoma minili; da bo nekaj, kar je čisto njegovo, nekaj, v čemer je vsa njegova lepota, moralo utoniti; da bo izgubil tisto, kar ni v njegovi moči, da bi priklenil nase.

„Da,“ si je pritrjeval, „vse se bo uklenilo v moje srce, spomin, življenje, ki bo potem le pol življenja, ki je vse in nič, neuničljiv privid, slika neminljivih sanj, lastne duše, ki sem jo nekoč in s to neznanko upodobil v sebi.“

Odgovoril ji je z glasom polnim neprikritega nemira:

»Spremim vas,« je dejal šepetaje.

Bila je vsa izpremenjena. Pobesila je glavo. Ni hotela, da bi bil on opazil njen motni pogled. Iz oči ji je sijalo nekaj bolnega, ukovanega, kar se je hotelo sprostiti, dati duška svojim čuvstvom, se otresti narejenosti, da bi zaživelo.

Počasi sta se drug drugemu približala. In potem, ko so luči postajale redkejšje, ko je čimdalje bolj prevladovala noč, se je neznanka oklenila Brodove roke. Poslušal je šušlanje svile, in vonj jasmína, ki je prihajal od nje, ga je uspaval v sanjarjenje.

»Ali veste, zakaj grem z vami?« ga je iznenada vprašala.

Ivana Broda je to vprašanje presenetilo in ni takoj odgovoril. Izustila je vprašanje, ki ga je vso pot natihem premišljeval in ga odganjal. Vrnil ji ga je:

»In vi?« je vprašal.

»Ne!« je zašepetala. »Sprva sem mislila da vem. Zdaj ne vem. Motila sem se. Mislim, da se motim. Ali ne?«

Vprašujoče ga je pogledala. V njenih očeh in njenem glasu je bilo toliko bojazni, da je Ivana Broda toplo spreletelo.

»Ne. Ne motite se!« je odgovoril tiho, a vendar čudno prepričevalno. »Zdi se mi pa,« je dostavil čez nekaj časa, »da slutiva oba, zakaj greva nocoj, ob prvem srečanju, drug ob drugem skozi mesto. Ali se vam ne zdi, da je ta slutnja vse?«

»Da,« je bolj dihnila nego rekla. »Nagli ste,« je izpregovorila čez nekaj časa.

Ivan Brod je molčal. — Ona ga je spet vprašala:

»In kaj ste si mislili o meni, ko ste me ugledali?«

»Mislil?« je ponovil Ivan Brod in se nasmehnil. »Skoro ničesar nisem mislil. Kaj naj bi bil mislil?«

Nastal je molk.

Njegovi koraki so votlo odmevali na obcestnem hodniku. Šel je trdo, nekam zamišljeno. In potem je planilo iz njega:

»Glejte,« je dejal, »če bi vas srečal na cesti, bi morda obstal in dolgo gledal za vami. Morda bi vas celo od daleč spremljal, spremljal prav do doma. In potem bi stal pred hišo in čakal in mislil na vas. Vi pa bi čez nekaj časa prišli k oknu in me pozdravili z robcem. Morda bi se vso pot

nič ne ozrli. A vedeli bi ves čas, da gre nekdo za vami, ki vas spremlja. Mislim, da bi se tudi na cesti, na cesti še veliko prej, zamaknila drug v drugega v istem trenutku. Kar naenkrat bi se srečala. Vi bi šli vso pot mirno dalje, kakor bi se ne bilo ničesar pripetilo. Le nekaj bi mislili, neprenehoma bi mislili. Toda vse bi bilo tako nejasno, da bi v vežo stopili z obupom v duši. Na pragu bi se ne ozrli. Šli bi v svojo sobo. Da, mislim da se ne motim, po stopnicah ali pa skozi vežo bi stekli. In ko bi v sobi odložili klobuk, bi se nenadoma čutili sproščeno. Ustnice bi se vam zaokrožile v nasmeh. Stopili bi k oknu, odgrnili zaveso, in — ugleдали bi me pred hišo, ko bi čakal, kdaj se prikažete. Potem bi se poslovili.«

»Da bi se poslovila?«

»Da, poslovili bi se. Ali bolje, pozdravili bi me prvič in zadnjič.«

Ivanu Brodu so se ustnice zaokrožile v bolesten smehljaj.

»A kaj, če bi vas povabila k sebi?«

»Mene ne bi povabili,« je odgovoril in se uporno zastrmel v daljavo.

Neznanka ni mogla prikriti začudenja nad tem odgovorom.

»Zakaj vas ne bi povabila k sebi?«

»Ne bi me. Vem to. Tako dobro vem, da bi mene ne povabili k sebi.

Opazili bi moj trepet, mojo zamaknjenost, a predvsem mojo bojazen pred vašim migljajem. Poznam se. Nerodno bi strmel v vaše okno in potem bi čez nekaj časa odšel. Morda bi vas moje vedenje dražilo, morda bi si z vso silo zahoteli moje bližine, a moj obraz bi govoril: ne, ne. Gledal bi resno in morda kljub vsemu celo mrko in odbijajoče. Zatajil bi vse. Le stal bi in vas gledal. Ta strah pred zadnjim, kar more človek doseči v ljubezni, če je to že ljubezen — mislim, da je — da bi gledal njo, ki ga je osvojila, iz obličja v obličje, bi bil tako velik, da bi ga čutili in se sami zbal. Vem, da more biti človek časih nepremagljivo privlačen. A v tistem trenutku, ko se človek bije za svoje čustvo, se mu more poroditi tisoč misli: vse porojene iz nekega nerazumljivega strahu pred razodetjem. Tisto pa, kar vidi človek na človeku ob prvem srečanju, je tako odvisno od okoliščin. Vse to mu da misliti, mu razbija prve vtiske. Nekaj pa ima vsak na sebi, kar se v nekih trenutkih pred nekaterimi ljudmi zelo poostri.«

»A kaj je ta ,nekaj'?«

»Pač tisto, kar dela človeka privlačnega. Več ne vem.«

»Ali je tisto lepo? — Ah,« je takoj vzdihnila, »ne morem povedati, kaj mislim.«

»Ni treba. Vem, kaj mislite. Tisto, kar dela človeka privlačnega, je zmerom lepo. Ali ne?«

»Da. Le kako morete tako trditi, da bi vas ne povabila?«

»Zdi se mi, da nekateri ljudje vemo nekaj o sebi, kar si ne znamo razložiti.«

Šla sta molče dalje. Čez nekaj časa je neznanka zamišljeno dejala:

»Morda vas res ne bi povabila. V mlekarni ste se mi zdeli tako čudni. Ves čas sem mislila na vas.«

»Saj to je! Takoj, ko ste me ugledali, vam je šinilo v glavo vse polno misli. Mislili ste to in ono. In potem niste vedeli ničesar več. Nekje, prav skrit, vam je ostal občutek, ki ste ga prejeli ob prvem pogledu.«

»Tako resno ste vstopili,« mu je odgovorila. »In potem ste nekaj časa ostro, ne ostro, le čudno globoko gledali. Odkod ste?«

»Ali ni vseeno, odkod sem?« je odgovoril.

Neznanka je molčala.

Šla sta po dolgi, ravni ulici. Ivan Brod je gledal naravnost predse, v temno, v črno obzorje mračnih predmestnih ulic. Njegov obraz je bil resnoben in skoraj mrk. V njunem molku je bilo nekaj tožečega, kar se je razraščalo z nočjo. Neznanka se je nenadoma ustavila. Izpustila je Ivanovo roko in mu pogledala presunljivo v oči.

»Za naju je res vseeno, odkod sva,« je dejala. »Tako čudno je vse.«

Pogledala je v nebo. In zdajci izpregovorila s čudovito otožnim glasom:

»Poglejte, koliko je zvezd! In kako svetle so nocoj!«

»Svetle so nocoj,« je odgovoril Ivan. »Lep dan bo,« je prazno dostavil.

Neznanko je streslo.

»Ali vi nikoli ne pogledate v zvezde?« ga je očitaajoče vprašala.

»Časih. Redkokdaj. Ne spomnim se.«

»Ne vem, kaj mi je,« je nadaljevala. »Saj tudi jaz ne pogledam pogosto v zvezde. Čudno, da se časih neba tako redkokdaj spomnimo. Vajeni smo ga. Le na ta ,pogled v zvezde' me nekaj spominja. Nekoč mi je dejal neki prijatelj, ki je bil hudo bolan, da naj, kadar mi je hudo, pogledam ,v zvezde'. Tako čudno in skrivnostno mi je to rekel, in tako presunljivo lepo se je v tistem trenutku ozrl v nebo, da me je zbolelo od ganotja. Še zdaj se živo spominjam njegovega bolno šepetajočega, a časih kljub bolečinam nenavadno zvonkega glasu. ,Poglejte časih v zvezde, kadar vam je hudo!' je dejal. In v teh njegovih besedah, samo njegovih besedah, ki jih je izrekel, kakor bi bile od njegovega rojstva rasle ž njim, je bilo toliko resničnosti, da nisem zdvomila vanje niti za en sam trenutek. Temu je že dolgo. Takrat sem ga videla zadnjikrat. Kmalu je umrl.«

Utihnila je. Gledala je v smer Velikega voza in ustnice so ji vztrepetavale. Ivan Brod je molče stal in gledal v mrtvo noč. Ves ta pogovor, vse to čudno, nikoli nadejano, samo v mislih, nekoč v sanjah spočeto srečanje v prvih mladih dneh, se mu je zdelo neumljivo. Nehote je pogledal neznanko, kakor bi se hotel prepričati, da ne sanja. Neznanka se je nasmehnila.

»Zakaj ste me tako pogledali?« je vprašala.

»Ne vem. Kar tako. Ali se vam ne zdi vse to — ne vem, kako bi rekel — kakor pričarano.«

»Skoraj!« je smehljuje se odgovorila. Z njenega lepega obraza je sijala sreča, ki je zabrisala vse ostre črte, ki so še komaj eno uro poprej obvladovale njen obraz, njo vso.

»Čudna neznanca sva,« je rekel Ivan Brod. »Pa jo je pogledal, kakor bi jo ljubil. —

»Neznanca?«

Njen glas je drhtel.

»O ne, midva nisva neznanca!« je rekla ona in ga pogledala, kakor je Ivan Brod pred nekaj trenutki pogledal njo.

»Ali hočete — več? Ali hočete, da ne ostaneva neznanca?« je drhte vprašala ona.

»Da, da, — — — kako vam je ime?«

»Marija,« je tiho rekla.

Marija, Marija! je sam zase šepetal Ivan Brod. Marija! Sklonil se je k njej. Prijel njeno roko in jo poljubil. Marija je bila kakor otrok. Stopila je tik njega in se zazrla v njegove oči. Dolgo sta gledala drug v drugega. Zdaj pa zdaj so jima vztrepetale ustnice. Čez nekaj časa je Marija dahnila:

»Ali mi vi ne boste povedali svojega imena?«

Ivan Brod se je zgenil. Z njegovih ustnic je tiho, čisto tiho iztrepetalo v njeno dušo njegovo ime.

»Ivan!« je ponavljala, se vtapljala vanj. Z obrazi sta se vse bolj bližala drug drugemu. Oči so se jima lesketale kakor četvero utrinjajočih se zvezd. Potem pa je Ivan Brod razprostrl svoji roki. Prižel krasno ženo na svoje prsi in jo poljubil.

Daleč nekje je vrisnila lokomotiva. Zmotila ju je v svet. Mariji se je potočila solza. A Ivan Brod je ni opazil. Vrisk lokomotive mu je neprenehoma zvenel v ušesih in mu pretresal dušo. Pred seboj je v tem trenutku videl svoj bedni dan, svoj težki, sivi, prazni dan, v tem dnevu Marijo zraven sebe in srce mu je pokalo od bolečine.

A Mariji se je potočila druga solza, in tretja. Pred njo so hodili ljudje, ki so jo noč za nočjo osvajali in zapuščali. Ljudje z belimi naprsniki, trdimi ovratniki, z zlatimi urami in surovimi obrazi; ljudje, ki so prešerno se smehljaje v pesti žvenketali z drobižem, ki so globoko segali s tresočimi se prsti v prsne žepe.

Tedaj se je Marija nenadoma zravnala. Njene oči so sipale ogenj. Pred Ivanom Brodom je stala krasna žena, čudovita neznanca v vsem ognju svojega življenja, dekle, ki svoje duše ni moglo skriti.

En trenutek je ponosno strmela v Ivana Broda. Potem pa je vrisnila. Veselo, prešerno se je zasmejala, da je vztrepetala vsa globoka noč. Zavrtela se je na peti in vzkliknila: »Ivan! Ivan!« Objela ga je okrog vratu in ga potegnila k sebi. »Glej me, Ivan! To sem jaz! Jaz!« in ga je strastno poljubljala. »To sem jaz!« je govorila med smehom in solzami, da se je stresalo v krčevitih sunkih njeno vitko, vroče telo.

Ni še odbila polnoč.

Ivan Brod in Marija sta se poslavljal. V tesnem objemu sta stala v ozki, mračni predmestni ulici nedaleč od ulične svetiljke. Po njiju žilah se ni več prelivala kri. Prelivala se je pesem. V njunih srcih je butalo življenje ob

vrata novega dne. Noč je bila. Krasna in hladna marčna noč. Mladost je kipela v rajski pomladi njunih duš.

Nekje je bila ura.

Udarilo je samo dvakrat.

Vzdramila sta se.

»Ni še polnoč!« je rekla Marija.

»Ni še, Marija,« je odgovoril Ivan Brod. »Polnoč bo čez pol ure.«

»Pojdi!« ga je prosila Marija. »Pojdi zdaj. Nikamor ne glej!« je šepetaje dejala. »Rekel si, da bo polnoč čez pol ure!« je pomembno izgovorila. »Pozno je!« je skrbno rekla. »Pojdi!« je spet zaprosila. In njen pogled je bil plašen.

Zadnjikrat pred polnočjo jo je objel. Marija se je v dolgem poljubu prižela k njemu.

In vzela jo je polnoč.

Ivan Brod je prišel do konca ulice.

Sam.

Vso pot se ni ozrl.

Na koncu poti je obstal in se obrnil.

Daleč na obzorju medlo razsvetljene ulice je stala samotna luč. Malo dalje je stal on še pravkar 'ž njo'. Gledal je tja v temo. Pred očmi se mu je meglilo. Ulica pred njim se je razblinjala.

Gledal je Marijo.

Gledal je v njene omamljajoče oči.

Poljubljal je njen angelski obraz.

Potem pa se je zavedel vsega. — Razgledal se je okrog sebe.

Videl je majhne, nizke hiše. V dolgi vrsti samo majhne, nizke hiše. Vse so bile enake.

Nad njimi se je razpenjalo zvezdno nebo.

Pod tem nebom pa je stalo dolgo, visoko poslopje. Z visokim zidom obzidano poslopje.

To je kemična tovarna.

To je kemična tovarna.

Ivan Brod je gledal v mogočno, nerazrušljivo trdnjavo.

V srce se mu je selil obup, se je selil strah.

Rasla je bolečina.

In blizu, prav blizu kemične tovarne so njegove vse bolj ostre oči ugledale lepo, belo

vilo.

Da, pred nekaj trenutki so tam zaloputnila težka vrata.